

KUSTBON

Nr 1 Årgång 26

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Mars 1969

Sundet mellan Baltischport och Lilla Rågö.

J. Triefeldt foto.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner
 Ansvarig utgivare och redaktör: *Elmar Nyman*
 Redaktionssekreterare: *Lars Broman*
 Red. och exp. Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm
 Kustbons postgiro: 1972 07. Tel. 56 16 37
Utkommer 1969 med fyra nummer
Prenumerationspris 1969 19 kronor
 Annonspis: 1/1 250:—, 1/2 130:—, 1/4 65:—
 1/8 40:—
 Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 10 kr
 Dödsannonser 60 kr.
 Stockholm 1969. Bröderna Lagerström AB

AKTUELLT 1969

Kustbon strävar mot sin tjugosjätte årgång i Sverige. Det är inte med några glädjefanfarer utgivaren annonserar denna nya årgång. Kustbons situation har ofta varit prekär och är så även i år. Det räcker inte långt att läsare uttrycker sin uppskattning av vår tidskrift och att S.O.V.'s årsmöte förklarar att Kustbon måste fortsätta. Det stora problemet är och har varit att finna villiga redaktörer. Denna årgång förefaller emellertid säkrad, men hur det skall gå i fortsättningen är ovisst. Det lär bli anledning att återkomma till frågan.

S.O.V.'s bekymmer gäller emellertid inte enbart Kustbon. Mycket mer skulle kunna uträttas på olika fronter om den ekonomiska situationen vore ljusare. Jubileumsskriften som utkom i slutet av förra året blev betydligt dyrare än den första kalkylen utvisade, och det som inflöt i form av förhöjda prenumerationsavgifter täckte inte på långa vägar utgifterna. Skulle föreningen emellertid kunna avyttra 600—700 exemplar av restupplagan, går debet och kredit ihop (se separat annons). Pengar behövs också om Bygderådet skall kunna träda i funktion. För de inspelningar som planeras krävs portabla bandspelare, ljudband, blygsamma bidrag till intervjuarnas resor och omkostnader i övrigt. Föreningens arkiv måste dessutom ordnas och utvidgas. För närvarande saknas lämpliga arkivutrymmen. Det material som redan finns insamlat — filmer, fotografier, handskrifter, böcker, tidskrifter, fotostatkopior etc. — är utspritt över hela Stor-Stockholm, hos styrelsemedlemmar och andra, något som

omöjliggör en översikt av vad som finns och vad som borde insamlas. Någon gång i framtiden, efter avslutat insamlingsarbete, bör S.O.V.'s arkiv deponeras i något av de offentliga arkiven, där materialet kan förvaras säkrare och utnyttjas effektivare. Arbetet med arkivets organiserande kommer att kräva sakkunskap, tålmod och — pengar.

Pengar behövs också om del III av vårt samlingsverk .— En bok om Estlands svenskar — nu äntligen skall kunna avancera till tryckning. Inför detta utgivande hoppas vi givetvis att *alla* estlandssvenskar skall hjälpas åt, f.a. givetvis genom att beställa boken men också genom att understödja föreningens verksamhet med ekonomiska bidrag utöver medlems- och prenumerationsavgifterna. Ester runtomkring i världen celebrerar sin räddning för 25 år sedan genom att bilda nationella och kulturella fonder. Vore detta inte något att tänka på också för oss? Våra resurser är väl inte så mycket mindre än esternas. Det kan nämnas att Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, närmare bestämt dess Estlandsutskott av Stockholms lokalförening, nu liksom så ofta tidigare sträckt S.O.V. en hjälpande hand genom att utanordna ett betydande belopp för tryckningen av del III. (Detta bidrag har emellertid inte eliminerat behovet av våra *egnas* generositet.)

S.O.V. firade förra året under stor anslutning 25-årsminnet av ankomsten till Sverige. De flesta kom dock över under sommaren 1944, och det kan väl tänkas att det finns de som hellre vill förlägga firandet till 1969. Intet hindrar självfallet att jubileumsåret utsträcker att gälla även detta år. Det blir anledning att återkomma till hembygdsdagens program i nästa nummer. Så mycket kan dock sägas redan nu, att vi detta år vill genomföra den tidigare aviserade auktionen. Den bör bli ett roande programinslag och, hoppas vi, ge föreningen medel för dess kulturella verksamhet. Einar Hamberg har av styrelsen utsetts att organisera allt som har att göra med auktionen, och vi hoppas att han skall möta förstäelse från dem som han och hans medarbetare vänder sig till för att skaffa föremål till auktionen och för konkreta uppslag.

Ett extra bekymmer vållades vår förening genom hotellbranden i Saltsjöbaden. Styrelsen har emellertid lyckats anskaffa en ny lokal för den 10 augusti, nämligen Björknäspaviljongen (Herrgården). Denna lokal, som rymmer mer än 1 000 personer och har parkeringsplats för mer än 300 bilar, ligger vid det vackra Skurusundet vid Skuru-bron vid Värmdövägen utanför Stockholm. Alla som varit på våra hembygdsfester på Tollare har passerat Björknäspaviljongen.

Som framgår av annons på annat ställe håller S.O.V. årsmöte den 10 maj. Detta för att hembygdsdagen även i år ostört skall få ägnas åt programinslag och otvungen samvaro. (På tal om jubileer fyl- ler vår förening denna vinter 60 år!)

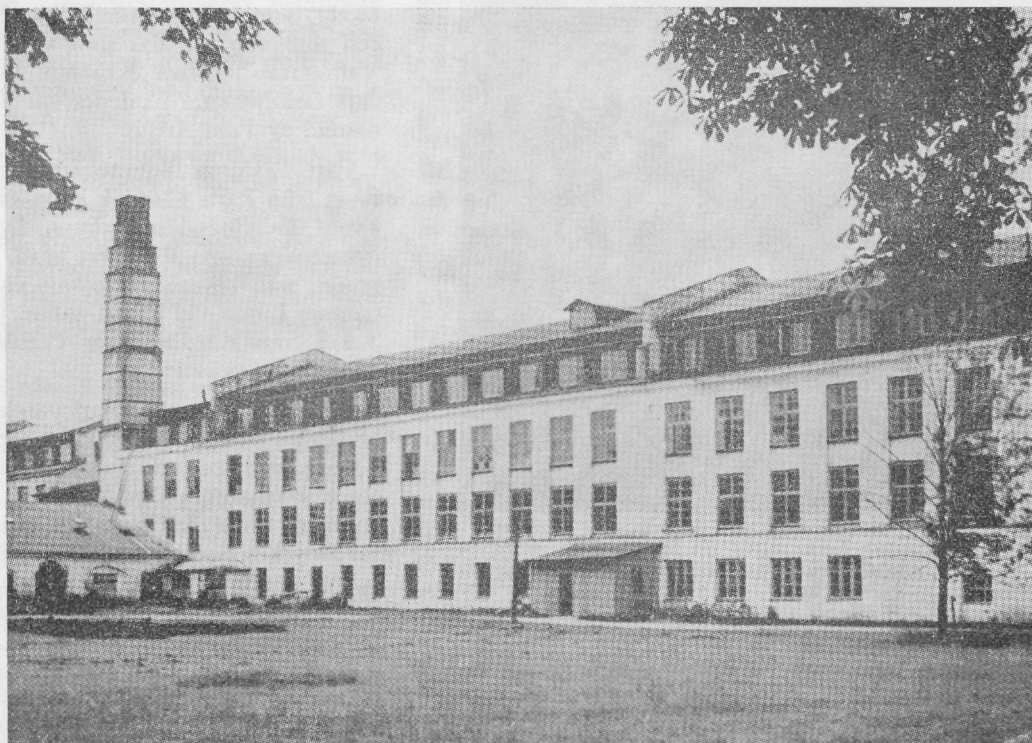
För Kustbon och S.O.V. blir alltså även 1969 ett arbetsamt år. Våra personella och materiella resurser kommer inte att förslå inför anstormningen av arbetsuppgifter. Vårt hopp står emellertid till våra medlemmars och läsekretsens medverkan och stöd.

Elmar Nyman

Elmar Vrager

SVENSKARNA I KÄRDLATRAKTEN

Kärdla svenskby, dess innevånare och de svenska namnen

Klädesfabriken i Kärdla. — J. Triefeldt foto.

Redan under tidig medeltid förekom svensk bosättning på norra Dagö, särskilt då i Reigi (Röicks). Som traktens östra gränsby kan Kärdla betraktas, fastän det förekom svenskar även i Pühalepa. Till och med i orterna Käina och Emmaste har forskare träffat på svenska familjenamn.

Kärdla var en av de största svenskbygderna på Dagö. Det finns tre olika teorier om hur namnet uppstått. Enligt den första skulle man med hänsyftning på traktens skönhet kallat den "Kära dal". En annan teori tar fasta på traktens geografiska läge, ordkombinationen "kärr + dal" skulle vara utgångspunkten. Denna teori är väl den mest omfattade. Det hänvisas dessutom till en folksägen om änkan Kert (Gertrud?), som med sina barn var traktens första invånare och gav den namnet.

Professor Paul Ariste¹ och professor Paul Johansen² har under sina forskningar funnit följande former av namnet Kärdla: Kertelby år 1447, Kärthill 1565, Kärtellby 1612, Kiärtelle 1615, Kärtelby 1616, Kiertel 1635. Vidare har beteckningarna Kertel, Kertla, Kertil, Kertell, Kertala, Kiertel, Kiarter och Kerdell förekommit. Ariste finner det inte omöjligt, att det rent estniska namnet "Kärde" utgjort grundformen.

I trakten bosatta utländska tjänstemän och mästare vid Kärdlas klädesfabrik, vilkas samtalspråk sinsemel-

lan var tyska, kallade trakten "Dago Kertell". Den vanligaste estniska benämningen är "till Kärde" av formen Kärdele ("ma lähe Kärdele"). Senare kallades trakten officiellt för Kärdla. Man gick till Kärdla (Kärdlasse). Namnets ursprungsform kan mycket väl ha varit det svenska Kärrdal, som under påverkan av estniskan övergått till det estniskkliggande Kärdla.

På estniska fastlandet förekommer Kärde i Tartumaa (Tartu län) samt på Ösel i ortsnamnet Kärla. Kärla har troligen ursprungligen kallats "Kärgi-ala, Kärgila, Kärgla, Kärgula"³ (på tyska Kergel). Troligen går det tillbaka till personnamnet Kärk — Kärgi.

Kärdla ligger vid en havsvik mellan halvöarna Tahkuna och Hiiesaare. Stadens hamn ligger på en liten udde i Kärdlaviken. Ute i viken ligger en rad låga holmar och härifrån sträcker sig åt öster småöarnas rad. Öster om staden ligger i halvcirkelform den tvådelade kalkstensåsen Kärdlamägi (Kärdlaberget), norra delen kallad Pöllu- och södra delen Vanarehe-berget. Österut utbreder sig granskogen Rööstna och lövängen Halsbak, där huvudsakligen björken härskar; i söder ligger Lodjuskogen, mest bestående av barrträd, och Tammistuskogen, som till största delen är lövskog. I väster utbreder sig Kroogis och Rannas barrskogar. Här hittar vi återigen en rad svenska ortnamn. Rööstna är en något förvanskad form av

Major Artur Tarning vid sin farfars grav — denne var den siste svensk som blev begravnen på Svenska kyrkogården i Kärddla.

”Rödsten”. Halsbak, i folkmun även Halspak, kommer antingen av ”Hasselbacken” — det finns i lövlundarna rikligt med hasselbuskar — eller också har namnet Halsbak en mera makaber anknytning: här har för mycket länge sedan funnits en offentlig avrättningsplats, där man hängt förbrytare (hals-bak). Ett skogvaktarboställe 3 km väster om Kärddla kallades Kroogi och har mycket riktigt på sin tid varit en krog.

Genom Kärddla rinner det två åar. Den större av dem heter Nuutri, troligen av mansnamnet ”Knuter” (Knut). Vid den ån har det funnits såväl en bro som en lantgård, som båda kallades Nuutri. Ån har delat gårdens åkrar i två delar. Åkern öster om ån har fått heta Nuutri åker och den västra delen Runspaki (Rundsbacken). Nere vid Kärddla-viken, där ån rinner ut i havet, ligger väster om åns mynning Takingängen, och mitt inne i staden fanns ännu i vår tid klädesfabrikens äng, Tarnik. Det förra namnet är en förvanskad form av ”stackäng”, det senare av ”starräng”.⁴

Kärddlas svenskby låg mellan Kärddla herrgård och havsviken, dvs. i området från herrgården ner till fiskehamnen, som ligger vid Takingängens strand och i dagligt tal kallades ”Jöesuu” (Åmynning). Ännu på 1920-talet fanns i Kärddla en gata, som kallades Svenskby-gatan, officiellt Rootsi tänav (Svenska gatan). Just på den gatan bodde på 1920-talet ingen svensk kvar, om man undantar Madis Uhtmann, vars mor lär ha varit svenska. Däremot bodde på Kaldagatan (Strandgatan), parallellt med Svenska gatan och alldeles invid ån, ända till sin död 1940 Villem Byså, känd av alla dagösvenskans utforskare, och alldeles i hans grannskap familjen Heinrich Byså av samma släkt. —

Ett typiskt svenskt hus fanns vid slutet av Svenska gatan, huset nr 12, på senaste tiden förfallet och obeboeligt. Huset var en rödfärgad, låg trälänga med tegeltak. Från slutet av Svenska gatan åt öster löpte Kraavi-gatan och hus nr 6 där kallades för Pärts-huset — där bodde en tid Pärt (Bertel) Takkings son Juhan Takking. Till huset hade tidigare hört också en väderkvarn.⁵ Min farmor Christine Wrager, född Amber, mindes från sin barndom en väderkvarn (hon var född 1854), som kallades för Tähva-Kristjan efter ägaren och som var Kärddlas sista väderkvarn. Den låg vid Valli-gatan. Tähva Kristjan, även Stavas Kristjan, vars familjenamn likaledes var Takking, är bl.a. omnämnd av Paul Ariste.

Pärt Takkings fädernegård låg på annat ställe, inte långt från Pärts gård på Pöllu-gatan 4, där för övrigt Evald Takking, Pärts sonson, byggde sig ett hus vid ruinerna av sina förfäders gård. — Ännu ett svenskt namn, som bevarats i folkets vardagsspråk är gårdsnamnet Luura vid Metsa-gatan. (Vid vägen till Käina 3 km från Kärddla ligger Prählaberget, av gammal-svenskans ”präshla”).

En av de i Kärddla kvarlevande svenskarna var Villem Byså (senare Bisa). Han har berättat för Dr Nils Tiberg, att hans farfar hetat Johan Pettersson men antagit släktnamnet Byså.⁶ Villem Bysås hus på Kaldagatan nr 8 var ett långt, lågt, gulaktigt hus med tegeltak, mycket typiskt för stadens äldre byggnadsstil. På husets gårdssida fanns det en glasveranda, medan det mot Kraavi-gatan stod några gamla förfallna gårdsbyggnader. Husets ägare höll sig inte bara med en ko, som vanligt var bland Kärddla familjer, utan tillhörde de få som hade en egen häst. Ännu på sin ålders höst gick han själv i arbetet med hästen. På andra sidan Kaldagatan låg ett grönområde, omringat av den s.k. Storån. Den inneslöt familjens marker och kunde alltid ses från Bysås gårdshus. Med all säkerhet har den gett upphov till namnet Byså. Under tidernas gång har namnet förvandlats i den främmande omgivningen, å och y som inte förekommer i det estniska alfabetet har övergått till a, resp. ij, till sist bara i. I Kärddla stadsförvaltnings kartotek över invånarna har namnet till slut kommit bort och sammanförts med släktnamnet Pisa, vars ursprungliga bärare inte alls var svenskar.

Liksom alla dagösvenskar var också familjen Byså i besittning av privilegiebrev (utfärdat av Wolter von Plettenberg), som befriade från tvånget att göra dagsverken hos traktens godsherre. Nils Tiberg skriver här om bl.a.: ”Även svenskarna i Kärddla ha haft gamla brev och handlingar, och detta inemot våra dagar. Russwurm har sett dem, såsom var att vänta. Gamle Villem Bisa, född 1851 i Kärddla av far från Kärddla (Mats Johansson Bisa) och mor från Svenskby i Reigi (Kärste Toren), hade senast haft dessa papper, men en gång före första världskriget hade han överlämnat dem till baron Ungern-Sternberg och pastor Holm eller Malm. Av baronen fick Villem senare adressen uppskriven till det ställe där papperen lämnats: ’Reval Dom Ritterhaus, Ritterschafts archiv, Baron Osten Sacken’. Då ridderskapsarkivet liksom de flesta arkiv i Estland blivit överfört till Estniska Centralarkivet i Dorpat, gjorde N T efterfrågningar där, ehuru med negativt resultat.”⁷

Om sina privilegier säga de sista dagösvenskarna i Reigi: "Vi ha haft svenska 'brokor' (dokument) och 'brev', men prästen talade från predikstolen och sade: 'Det kan bli brand i byn. Ni ska lämna dessa dokument till kyrkan. Ni kan inte själva ta vara på dem.' Varje söndag hade han skriat så där, och då gjorde bymännen det, men sen tog prästen breven till herrgården, och där blevo de uppbrända."⁸

Jag tror att det förhöll sig så, att kyrkoherde Malm i Pühalepa på baron Ungern-Sternbergs befallning uppmanade Kärldas sista svenskar att lämna sina "gamla brev" till baronen. Det är alltså troligt, att Villem Bysås fribrev tillsammans med övriga hamnade i papperskorgen i Ungern-Sternbergs fabrikskontor.

Alla 32 lantbrukarna som utgjorde Kärldas sista svenska innevånare bar "son"-namn.⁹ Således har t.ex. den svenska familjen Tarnings förfader, som flyttat till Dagö från Ösel, hetat Hinrich Jakobsohn. Han var född 1750 och hade förresten ursprungligen kommit från Sverige, dit han 1812 flydde tillbaka. Han hade en son Karel, som blev sjöman och befälhavare på en segelskuta.

På svenska kyrkogården i Kärldla, som utplånades år 1848 och införlivades med parken tillhörande klädesfabrikens ägare, baron Ungern-Sternberg, restes på sista svenska graven ett malmkors med följande inskription på ena sidan: "Den gamla Svenska Kyrkogården, Karel Tarning" och på andra: "war den siste som här blef begrafwen 1848".

Karel Tarning och hans hustru var rena svenskar men sonen Peeter gifte sig med en estniska, Ann Maa-dik. Deras son, major Artur Tarning, är min sagesman.¹⁰ — Det är efter Tarnings boställe som klädesfabrikens betesäng vid Vabaduse-gatan fått sitt namn: Tarnings äng. Det fanns i Kärldla två svenska släkter med likaklingande namn: Tarning och Takking. De kände dock inte till någon släktskap med varandra. En av familjerna Takking tog sig sedermera det estniska namnet Tähela.

De sista verkligt medvetet svensksinnade svenskbyborna var enligt Pauline Jöeleht familjerna Byså, Takking och Tarning och därom har hon också berättat för forskaren Paul Ariste. När Kärldas klädesfabrik kom till, har sannolikt också en familj Esback invandrat från Nuckö. Bysås hem var den sista samlingsplatsen för svenskbyborna och där hölls det sista svenska bönemötet år 1871.¹¹

Kärldas svenska koloni utplånades i två omgångar. En första kontingent svenskar tvångsförflyttades som bekant år 1781 tillsammans med svenskar från Reigi (Röicks) socken till Ukraina. De som blev kvar tvingades av ägaren till godset Suuremõisa, baron Peter Ludvig Constantin von Ungern-Sternberg, att överge sina hemman. År 1810 annullerade han helt enkelt deras arrendeavtal för att, som det hette, bereda plats för Kärldas gods och senare, år 1829, för Hiiu-Kärldas klädesfabrik. Arbetare till denna klädesfabrik, som kom att spela så stor roll för Kärldla och svenskbyborna, hämtades från Ungern-Sternbergs andra gods på Dagö och fastlandet. Några bland dessa inresta arbetare råkade dock vara svenskättlingar.

Carl Russwurm vill ge Kärldla det gammalsvenska namnet "Prähla". (Russwurms skrivsätt "Prächla"), eftersom han tror, att det har bildats av det estlands-

svenska ordet "prähla".¹² I Kärldla har det bott tre familjer, som burit detta efternamn, varav en, som även kallades "Kreise" (efter gårdsnamnet), sedan tog sig det estniska namnet "Pähkla". Hur länge familjerna Prähla bodde i Kärldla, känner jag inte till. — Som arbetare i klädesfabriken dök år 1839 upp två bröder Norvid, Tönu och Jaen, från Harrien, den senare även kallad Lax Jan (Laksu Jaan) efter gårdsnamnet. Den ena av familjerna Norvid antog sedan det estniska familjenamnet Nurmik. Samtidigt har från fastlandet, närmare bestämt från Növa (Neve) i Harrien, inflyttat Jüri Jürisson Prantswell, som senare ändrat sitt namn till Bransfeld. Under samma period torde även familjen Veanes ha invandrat. Elmar Veanes, som bodde i Baltischport ända fram till flykten till Sverige under andra världskriget, skriver om sin släkt enligt Arnold Paljasmaa följande:

"Det är nu över hundra år sedan min fars farfar kom från Sverige till Dagö. Jag är således den fjärde i ledet i släkten, som bott i Estland. Jag hade i min ägo en gammal svenskspråkig bibel, där det på svenska stod, att denna bibel ägs av — jag har tyvärr glömt förnamnet, men det måste ha varit Peeter, eftersom hans son, min farfar, under den tsarryska tiden kallades Peter Petrovitsch (Peter Petersson). Peter Veanes gifte sig med Liisu och bosatte sig i Kärldla. Vidare stod där alla barns namn uppskrivna, som sed var. Till slut stod det, att denna heliga bok må bevaras och aktas som familjeklenod och ärvas av den äldste sonen i varje ny generation. Det stod även, att bibeln var köpt i Stockholm. — Så hade då denna gamla bibel kommit i min ägo, men omständigheterna gjorde, att jag inte kunde lämna den vidare till min äldste son. Troligen hade min farfar flyttat från Dagö till fastlandet, eftersom min far är född där. En del av vår släkt blev kvar på Dagö. Några jämgamla släktingar har jag senare träffat, själv kom jag tyvärr aldrig tillbaka till Dagö, förrän vid flykten till Sverige år 1944 och då mellanlandade vi där bara som hastigast och fortsatte till Sverige. Därmed var ringen sluten."¹³

Under Estlands självständighetstid fanns bland Kärldas invånare ännu några familjer med svensklingande namn, såsom Amber, Arbo, Devid, Embro, Ender, Lunter, Malm, Quarnström och Westerholm. Av dessa hade Lars Amber kommit till Dagö från Nuckö (Roslep). Hans barn kallade sig alla Amberg. Den yngsta av dem, Elisabeth Amberg, föddes den 10 augusti 1865, och dog den 15 januari 1950 i Kärldla. Släkterna Embro och Ender dog ut för redan ett tjuugo- eller trettiotal år sedan. Lunter antog det estniska namnet Lehispuu. Quarnström, ursprungligen från Reige, kom till Sverige år 1944 och familjen Westerholm, som kom till Dagö från Finland, dog ut på 1930-talet.

Således förekom under tiden strax före andra världskriget inte längre mycket svenskt i Kärldla. Estlands självständighetstid med dess nationella reformer, befremjade just inte kvarhållandet av det ursprungligt svenska, och dessa svenskbybor, som inte var särskilt medvetna om sitt svenska ursprung eller fäste sig så mycket vid det, påverkades främst av den aktion som gick ut på att alla skulle anta estniska familje-

Kallelse till S. O. V:s årsmöte

Föreningen Svenska Odlingens Vänner håller årsmöte
lördagen den 10 maj kl 18.00, *Norrmalmstorg 1, 8 tr.*
(Hushållsskolans lokaler).

DAGORDNING:

1. Årsmötets öppnande
2. Val av mötesordförande och sekreterare
3. Val av två justeringsmän
4. Styrelse- och revisionsberättelse
5. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsens förvaltning
6. Val av följande funktionärer:
 - a) föreningens ordförande
 - b) fyra styrelseledamöter
 - c) två revisorer
 - d) en revisorssuppleant
 - e) tre ledamöter till valberedningen
7. Fastställande av medlemsavgiften
8. Kustbons framtid
9. Riktlinjer för S.O.V:s fortsatta verksamhet.

Efter årsmötetsförhandlingarna visas bl. a. den kortfilm
som togs av Ragnar Treiberg vid jubileumssamman-
komsten i Saltsjöbaden förra året.

*Kaffe eller te med smörgåsar och tårta serveras till
ett pris av 11:50 kronor, inkl. serviceavgift.* Det är
önskvärt att så många som möjligt deltar i denna
supé, eftersom föreningen för att få nyttja lokalerna
har måst garantera ett visst antal gäster.

Alla hjärtligt välkomna, även icke medlemmar!

Styrelsen för
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

namn. När den svenska minoriteten uppgick i det est-
niska samhället försvann även svenskbybornas dialekt.
Den sista egentliga kännaren av Kårdlas svenska dia-
lekt var Pauline Jöeleht, syster till Villem Bysä.

NOTER:

- 1) P. Ariste, Ortnamnen i Pühalepa och Reigi socknar på
Dagö, *Svio-Estonica* 1938, sid. 16.
- 2) P. Johansen, Nordische Mission, Revals Gründung und
die Schwedensiedlung in Estland, Stockholm 1951, sid. 285.
- 3) A. Meikup, Saare perekonna- ja kohanimedest, Saaremaa
raamat, Toronto 1962, sid. 22.
- 4) C. Russwurm, Eibofolke oder die Schweden an den Kü-
sten Ehtlands und auf Runö II, Reval 1855, sid. 11.
- 5) Fru Elsa Takkings brev den 19/1 1958.
- 6) N. Tiberg, De sista Dagösvenskarna, *Allsvensk Samling*
nr 41 — 1928, sid. 14.
- 7) N. Tiberg, Estlandssvenskarnas folkliga kultur I. Stånds-
samhället, Uppsala 1951, sid. 255—256.
- 8) Ibid. sid. 285.
- 9) P. Ariste, "Die Schweden auf Hiiumaa nach der grossen
Auswanderung". *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat* 1937 —
I, Tartu 1938, sid. 286—299.
- 10) Major A. Tarnings brev den 22/4 1957.
- 11) P. Ariste, "Smärre estlandssvenska bidrag", *Svio-Estonica*
1935, sid. 44.
- 12) C. Russwurm, "Eibofolke", sid. 11.
- 13) Herr A. Paljasmaas brev den 10/4 1959.

S.O.V:s höstsamkväm

hölls den 9 november, som vanligt i Fenixpalatset i
Stockholm. Föreningens ordförande Elmar Nyman gav
i sitt inledningsanförande några glimtar från Svenska
dagens firande i Estlands svenskbygd under 1930-talet.
Källa: gamla årgångar Kustbon. Gymnasisterna Jan
Svensson och Gunnar Nyman spelade med inlevelse
och teknisk skicklighet några kompositioner för två
fioler. Elmar Nyman kåserade på nuckömål om vår
egen bygdeskald Mats Ekman, "Ätsve Mats", under
sin levnad föga uppskattad. Vi kan nu konstatera att
han med mycket enkla medel kunde återge stämningar
och skildra situationer verklighetsnära. Gripande är
hans korta dikt Kri (Kriget):

*Kri ä sto:t å allt gäs såndor,
inga bre å inga fländor,
inga töflar, inga fiskar,
allt ä to:mt nö, källd å diskar.*

*Stor ä svällte, vi:t blir bällte,
fe:da kes ränt te krigs-fällte.
Fälke itor ahl å a:nar.
"Hällde fre!" äss ti:en ma:nar.*

*Bå:n å änkja står å grå:tor,
far å man tåm få änt å:tor,
ingen ä som mot äss le:or,
häm här-ätt äss fe:or, kle:or?*

*Kåman ä änt riftet te:tor,
sukre går änt kähln se:tor,
tunn ä kle:re, båt ä plagge,
gå å fru:s e ri:m, å dagge.*

Synd bara att det av Jakob Blees 1924 utgivna lilla
häftet med en del av Mats Ekmans dikter nu inte går
att uppbunga längre. Kanske S.O.V. borde försöka
åstadkomma ett nytryck?

Efter kaffepausen följde den traditionella bildvis-
ningen. Även denna gång var det Ragnar Treiberg
som underhöll oss med utsökta färgdias, dels från en
nyligen företagen resa till USA, f.a. Kalifornien, och
dels från en resa för några år sedan till Reval. Publi-
ken bidrog med allsång och glatt humör.

Samkvämet besöktes av omkring 150 personer och
någon trängsel uppstod inte denna gång. De flesta
var gamla och bekanta. Man undrar var den i Sverige
uppvuxna estlandssvenska generationen tagit vägen.
Borde inte våra ungdomar passa på de tillfällen som
ges att inhämta kunskaper om fädernas hembygd me-
dan det ännu finns folk som kan och vill ge korrekt
information?

E. N.

Fotnot: I enlighet med de beteckningar som används
av Edvin Lagman (Estlands svenskar 25 år i Sve-
rige, s. 158) markeras lång vokal med kolon (:)
efter vokaltecknet, lång konsonant dubbelskrives;
n s t är tecken för supradentala ljud som i *stort*,
mors, *barn*. l är tecken för kakuminalt l i dialektalt
uttal av t.ex. *flicka*, hl betecknar tonlöst l (*hlå*,
slå).

Några ord till Edvin Lagman med anledning av hans femtioårsdag

Edvin Lagman

För snart fyra decennier sedan dök Du käre Edvin upp som en okänd liten Spithampojke i Svenska gymnasiet, och sedan dess har Du varit ett bekant namn i estlandssvenska kretsar. Du hade förmågan att snabbt vinna aktning hos både lärare och skolkamrater. Vår enda kvinnliga klasskamrat Maria Lindström skrev om Dej i Vårbrytning 1937: "Din stora, allsidiga lärdom har till fulla uppskattats av herrar lärare — och inför klassen har Du lyst som det ljus Du är. — Du är konstnär, Skald. Och Du har gnistan. Och idéer. Och tankar". Om jag minns rätt låg Din bana utstakad redan i Hapsal: universitetslärare, eventuellt lektor vid Ditt eget läroverk i Hapsal eller i tredje hand en diplomatisk karriär. Tiderna blev nu inte sådana att någon av oss fick tillfälle att visa vad han dög till i Estland. Du hann emellertid med några intensiva studieår vid universitetet i Tartu, följda av ett gästspel som lärare i Hapsalgymnasiet.

Vem hade 1937 vågat drömma om att de estlandssvenska studenterna hade sin framtid i Sverige? Som idog och målinriktad studiosus vid Upsala universitet skaffade Du med lätthet en primärexamen. Du hade hunnit en bra bit på väg med licentiatstudier i slaviska språk, när det knäppte till på lidnerskt vis i Ditt undermedvetna. Du gjorde helt om mot det egna modersmålet och dess utforskande. Den frenesi varmed Du avverkade de olika stadierna i ämnet nordiska språk fram till doktordisputation skapade avundsam förvåning hos mindre energiska medstudierande.

Stockholms högskola—universitet, lärosätet för Dina nordiska studier, har sedan dess nyttjat Dina tjänster. Din gradualavhandling, Studier över Nuckö-målets nominala ordbildning, uppvisade nya aspekter hos vårt nu utdöende modersmål. Den blev ett värdigt komplement till Gideon Danells tidigare studier från vårt språkområde. I andra arbeten har Du belyst olika områden av "gammalsvenskan", analyserat våra ortnamns härkomst och dragit in de rön Du gjort i ett större nordiskt sammanhang. Och än lär vi ha att emotse mängden produkt av Din aldrig sviktande forskarmöda.

Dina förtjänster som forskare och lärare i all ära, för Kustbons läsekrets är Du framförallt denna tidnings uppskattade f.d. redaktör och ordföranden i Svenska Odlingens Vänner under många år. Att vara ensam ansvarig för en så speciell tidskrift som Kustbon kräver mångkunnighet. Vi vet att Du bemästrat uppgiften på ett föredömligt sätt — innehållsmässigt, typografiskt. Ditt medarbetarskap, påbörjat redan i slutet av 30-talet, har omfattat de mest skilda områden. Du har varit en flitig recensent, Du har presenterat nya forskningsrön från Ditt eget specialområde — och Du har fört oss bort på Din Pegasos! Jag tror att många av våra läsare dock mest uppskattat Dina lyriska prosamålningar från vår gamla hembygd: naturen, årstidernas växlingar, vardagens sysselsättningar. Du har skildrat ängsmarkerna så att vi känt blomdoften och den speciella aromen från torkkrian under skörde-tiden.

När Svenska Odlingens Vänner återuppväcktes i Sverige var Du självskrivnen i styrelsen. I ett helt decennium fick Du dra det tyngsta lasset. Du har fullgjort Dina uppdrag utan knot och gett långt utöver det som kan krävas av en ordförande. Hur ofta har Du inte ensam skött viktiga programinslag vid våra samkväm. Jag hoppas att Du då känt hur uppskattning och tacksamhet strömmat emot Dej från åhörarna. Den upplevelsen kan vara mer värd än de välturade tacktal som vi fåmålade estlandssvenskar har så svårt för. Vi är glada för att Du alltjämt är med i föreningens Bygderåd och att Du inte resignerat inför det segdragna arbetet med vårt Samlingsverk. Vi vet att Du inte heller i fortsättningen kommer att väja för nya uppgifter i försöken att rädda resterna av vår bygdekultur åt eftervärlden.

Du har inte fjärrat Dej från Dina gamla vänner, käre Edvin, trots mängden av brådskande arbetsuppgifter. Världens och våra problem är av en annan art nu än när vi delade rum i Hapsal för mycket länge sedan eller då vi satt i Reval under andra världskrigets första år, helt förtvivlade över att våra förhoppningar om en snar överflyttning av stammen grusats.

Det är svårt att finna mörka sidor i detta vänporträtt. Du har alltid en älskvärd vänlig och tolerant attityd till omvärlden och saknar så vitt jag förstår ovänner. Jag ber att få framföra personliga lyckönskningar och vad mera är — Svenska Odlingens Vänner och Kustbons uppriktiga tack för de många fruktbarande gemensamma åren med önskan om lycka och framgång.

Din tillgivne
Elmar Nyman

Estlands svenskar 25 år i Sverige

Jubileumsskrift. Kustbon 1944—1968

I Dagens Nyheter brukar man var vecka kunna läsa ett reportage om och en bedömning av innehållet i tidningen under en sjudagarsperiod författad av någon utomstående person. När redaktören för Kustbon önskat en anmälan av mig om S.O.V:s jubileumsskrift, har han kanske medvetet eller omedvetet inspirerats av detta uppslag.

Om jag nu efterkommer detta, så måste min anmälan te sig väsentligt annorlunda än om jag författat den för en annan publikation. Boken motsvarar ju ett nummer av tidningen — ett generöst byte — och tillställs alla Kustbons prenumeranter. Dessa är ju i regel sakkunniga på estlandssvenska förhållanden och behöver sålunda ingen introduktion i ämnet, inte heller några referat av artiklarnas innehåll.

Först vill då jag, som under elva år varit — icke estlandssvensk men svensk i Estland — ge luft åt min beundran för det imponerande kulturarbete, som de unga estlandssvenska akademikerna eller studenterna utvecklat i Sverige och som tagit sig sådana uttryck som ett snart trebandigt verk om Aibofolkets förhållanden i hemlandet, i uppräckningen av Kustbon till ett även för folk utanför de egna leden synnerligen lästvärt organ och nu i denna vackert utstyrda minneskrift, som belyser många olika sidor av invandrarnas öden och prestationer i Sverige.

En god repetitionskurs av denna utveckling ger V. Aman i den uppsats, som — näst efter Curmans hälsningsord — inleder boken. Men här får man ju också höra om rikssvenska insatser, om märkliga dödsfall och om viktiga böcker, som kommit ut. Dessutom ges den intressanta statistiken om S.O.V. och Kustbon.

Ett bidrag, där kanske även estlandssvenskarna själva har åtskilligt nytt att hämta, utgör Mats Nymans detaljrika översikt av hur det gick till, då den första gruppen svenskar — de från Rågöarna — (dock bara 110 personer) återvände till det ursprungliga hemlandet. Man får hoppas, att den redogörelse Nyman här lämnar av det fria Estlands undergång, blir läst av icke initierade personer, som nu ofta genom Sovjetpropagandan och de kvarvarande esternas och letternas rädsla eller resignation får en förljugen bild av händelseförloppet. Hur det gick till har jag själv omvittnat i min av Nyman citerade bok *Från Hammaren till Hakkorset*, men den är för länge sedan utgången ur bokhandeln och Ants Oras kan anses vara part i målet.

En liten detalj skulle jag vilja beriktiga i Nymans framställning. De starka prishöjningarna skedde inte i ett slag. Till att börja med var de så måttliga, att lönehöjningarna uppvägde och inom fabriksarbetarnas m.fl. kategoriers led överträffade prisstegringarna och under denna korta period (8 veckor) trivdes arbetarna bra med det nya systemet. Men den 25 november 1940 skedde en ny kraftig prisstegring utan kompensation på inkomstsidan, och då förvandlades belåtenheten till missnöje även hos de befolkningsgrupper,

som var nationellt inställda. Hösten 1941 medförde ytterligare kraftiga prisstegringar, men med dem får man ju ej räkna, då de ägde rum under brinnande krig och tyskarna rådde i landet.

Mycket roande är Elmar Nymans anteckningar om sin första tid i Sverige. Han hade det verkligen inte lätt. Och man har på känn, att de bestämmande instanserna nog ofta var benägna att underskatta de estländska studenternas lämplighet för högre studier. Man får dock komma ihåg, att de nuvarande statsbidragen till rikssvenska studenter då ännu inte existerade. Personligen skulle jag vilja beklaga, att Nyman inte förverkligade tanken att använda sin musikaliska begåvning för sin utbildning. Naturligtvis är det bättre att vara docent i statskunskap än att vara organist. Men kanske hade han kunnat bli docent i musikvetenskap i stället. Det finns alltför få, som ägnar sig åt musikhistoria här i landet.

Givande är den anonyme folkskollärarens — förlåt: grundskollärarens — konfrontation av tjänstgöring och elever i Estland med motsvarande i Sverige.

E. Österman har låtit några runöbor, representerande olika åldrar, komma till tals i sin uppsats. Här finns ett svårare ombrytningsfel, sista raden på s. 110 måste vara den sista på s. 111.

Av de övriga småuppsatserna fäster man sig kanske mest vid Manfred Nymans reportage från besöket hos en lika barnrik som kommunikatoriskt svåråtkomlig jordbrukarfamilj i Östergötland. Nog måste det kännas tragiskt för ett så utomordentligt driftigt lantbrukarpar med 8 söner, att ingen enda av dem vill gå i faderns fotspår, trots att allt nu är så mycket lättare än när föräldrarna började. Men kanske har den holmquistiska jordbrukspolitiken sin dryga andel häri?

Boken avslutas med de två viktiga språkliga uppsatser, som E. Lagman och N. Tiberg presterat. Lagmans utredning av huruledes alltjämt dialektalande estlandssvenskar här i landet fonetiskt och semantiskt anpassat sitt språk till den nya omgivningens har ett betydande sociolinguistiskt intresse.

Jubileumsskriftens längsta och även kvalitativt mest betydande bidrag är Nils Tibergs framställning av den estlandssvenska undersökningen i Upsala. I denna uppsats ingår ju även en historik över föregångarna. Säkert har dr Tibergs bidrag mycket nytt att bjuda även de estlandssvenska läsare, som inte själva deltagit i hans insamlingsarbeten.

Det centrala estlandssvenska dialektområdet blir kanske något styvmoderligt behandlat, men detta sammanhänger väl med att Nils Tiberg med rätta velat koncentrera sina studier till smärre dialekter, som varit mera hotade av förintelse än målen på Ormsö och Nuckö. Uppsatsen visar vilket myller av detaljer det finns att notera, fonetiska, morfologiska, semantiska, då man går att inbördes jämföra de många små splittrade målen från Nargö ända ner till Runö.

Tibergs Sisyfos-arbete blir, en gång fullbordat, en fantastisk enmansprestation. Ätminstone några kvalificerade medarbetare, som kunnat föra undersökningen raskare framåt, kunde man ha tänkt sig engageras. Dialektkunniga estlandssvenska upptecknare och språkmän finns otvivelaktigt, som hade gått i land med flera uppgifter, t.ex. utskrift även av *andras* band-

Levande sextonhundratal i brevsamling

Georg Stiernhielm är för den stora allmänheten mest känd som den svenska skaldekonstens fader och författare till hexameterepoet "Herkules". Det var emellertid bara under en kortare tid av sitt liv som han hann ägna sig åt skaldekonsten. Han var också en vetenskapens mångfrestare, djupt engagerad i bl.a. språkfilosofiska frågor, men, inför samtiden utförde han sin livsgärning i första hand som ämbetsman, och för "Kustbons" läsare är det säkerligen av intresse att veta, att han tillbringade långa perioder av sitt liv i Baltikum. Bl.a. vistades han 1630—1642 i dåvarande Livland, där han förvärvade godset Vasula nordväst om Dorpat.

I Livland innehade Stiernhielm samtidigt tre höga befattningar: han var lantdomare i Dorpats vidsträckt distrikt, assessor i Dorpats hovrätt samt assessor och vice direktör i Livländska Överkonsistoriet; sedermera blev han direktör för det i Dorpat inrättade Underkonsistoriet. Hans verksamhet förde honom även till andra länder och orter. Förutom i huvudstaden Stockholm vistades han bl.a. tidvis i Holland, där han knöt kontakter med vetenskapernas företrädare ute i Europa.

En man i denna ställning måste ju ha haft en mycket omfattande skriftväxling, och antalet brev till och från Stiernhielm är också betydligt, om än icke överväldigande, emedan så mycket har gått förlorat.

Georg Stiernhielms *Samlade skrifter* har utgivits av Johan Nordström i Svenska Vitterhetssamfundets serie Svenska författare. Del 3 av dessa *Samlade skrifter*, innehållande *Brev och inlagor*, redigerades av förre professorn i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Tartu (Dorpat) Per Wieselgren under åren 1937—1967 (textband och kommentarband). De där avtryckta handlingarna hade till stor del insamlats av redaktören själv i baltiska och svenska arkiv.

Med beklagande nödgas redaktören konstatera, att det finns betänkliga luckor bl.a. i Livländska Överkonsistoriets arkiv och att Stiernhielms korrespondens endast är ofullständigt bevarad. Desto angelägnare är det då, menar prof. Wieselgren, att även brev till Stiernhielm utges. Dessa är ofta svar på brev från

inspelningar. Nu gäller — frånsett alla de sagesmän som bidragit med material — satsen: Estlandssvenska undersökningen i Upsala, det är Nils Tiberg.

Sorgligt är ju, att hans så stora och viktiga ord-bokskartotek blott kan begagnas av upsaliensare och i någon mån av stockholmare. Det är därför bra, att arbeten behandlande en mera sluten sfär av det estlandssvenska undersökningsområdet kan utkomma av trycket — såsom specialordboken över Nuckömålet och dess fortsättning genom Isberg för att blott ta det kanske viktigaste exemplet.

Som slutomdöme om jubileumsskriften kan utan överdrift sägas, att den förtjänar att läsas och spridas långt utanför de närmare intressenternas led.

P. W.

TILL KUSTBONS PRENUMERANTER

Då de inbetalningskort som medföljde Kustbons jubileumsskrift i många fall tycks ha gått förlorade eller försvunnit vid expedieringen bifogas även i detta nummer inbetalningskort för Kustbon och medlemskap i S.O.V. Redaktionen vädjar till alla som ännu inte varit i tillfälle att betala sina avgifter att göra detta så snart som möjligt. Prenumerationsavgiften för 1969 19 kronor, jämte en medlemsavgift på 10 kronor till S.O.V. torde inte överstiga någon estlandssvensks ekonomiska förmåga. Om denna uppmaning från redaktionen efterkommes nu, inbesparas onödiga portokostnader för senare påminnelser. Varje inbetald avgift har betydelse för S.O.V.'s ekonomiska situation, som särskilt nu inför utgivandet av samlingsverkets tredje del, är allt annat än lysande.

Stiernhielm, som gått förlorade, och man får sålunda veta en hel del om vad som stått i de förkomna skrivelserna. Denna korrespondens är dessutom självfallet en viktig primärkälla för Stiernhielms biografi, och den har slutligen ett väsentligt värde ur språklig och kulturhistorisk synpunkt.

Förra året utgav så Per Wieselgren ett digert band *Brev till Georg Stiernhielm* (Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund 60, Gleerups förlag, pris 50:—). I inledningen redogör redaktören för utgivningsprinciperna, bakgrunden till breven och de viktigaste korrespondenterna i samlingen. Denna inledning formar sig till en fascinerande läsning, en med kvicka och skarpa karakteristiker späckad exposé över en ämbetsmans kontakter och arbetsmiljö under den svenska stormaktstiden. Särskilt fäster man sig vid det som rör förhållandena i Livland, tydligen en förvildad avkrok av världen, där den svenske lantdomaren hade den otacksamma uppgiften att skipa rätt bland avsigkomna prästmän, klenmeder, soldathustrur och andra, som ofta inte visade tecken till vett. Men där finns också de höga dignitärerna med i urkunderna: drottningen själv, generalguvernörerna Johan Skytte och Bengt Oxenstierna ("Resare-Bengt") m.fl. Brevsamlingen lämnar viktiga bidrag till kännedomen om förvaltning och politik under en stor epok i Sveriges skiftesrika historia.

Själva breven omfattar drygt 400 sidor. De är avfattade på svenska, tyska, ryska och latin. Utgivaren har försett texterna med välbehövliga, goda kommentarer i fotnoter och anmärkningar. Kommentarer är av såväl saklig som språklig art.

Volymen upptar även en alfabetisk förteckning över brevskrivarna i samlingen, brevskrivarnas förkortningar, personregister och geografiska register, förteckning över förlorade brev från Stiernhielm åberopade av hans korrespondenter, litteraturförteckning, lexikalt nytt som utfås ur breven och på slutet infogade kommentarer.

Med denna utgåva har Per Wieselgren lagt ytterligare ett väsentligt arbete till sin rad av skrifter rörande Stiernhielm. Volymen understryker än en gång utgivarens ställning som framstående Stiernhielmskännare och arkivforskare.

Edvin Lagman

Krigsoffer

År 1943 gjorde författaren till denna artikel en förteckning över alla män från Klottorps by, som under det gångna seklet stupat i krig eller omkommit under fullgörandet av sin militärtjänst i den ryska armén. Uppteckningen kompletterades senare här i Sverige. Resultatet redovisas här nedan.

Krimkriget:

Anders Sandberg från Martens gård, fallen vid Sevastopol. Priidu Sandberg från Martens gård, död under tjänstgöring i tsararmén i början av 1900-talet i Sibirien.

Första världskriget:

Alexander Sandberg från Martens gård och Alexander Granberg från Lill-Lukas gård, båda stupade i slaget om Krakau i Polen. Gustav Engman från Skräddars gård, stupad i Polen. Herman Kärras från Kärras gård och Johannes Timmerman från Koppel gård, båda mobiliserade i tsararmén och omkomna i Ryssland.

Andra världskriget:

Oskar Isberg från Tuvas gård, Fridolf Krusman från Hermans-Mats gård och Adolf Nyman från Örjans-Kristians gård, år 1941 mobiliserade i röda armén och döda i Mezen i norra Ryssland. Edvard Timmerman från Koppel gård och Leo Nyman från Örjans-Kristians gård, båda mobiliserade 1941 i röda armén och döda i Ryssland. Fridolf Tanseri från Tönnis-Hansas gård dödad år 1941 av ryska förstöringsbataljonens trupper på en torvmosse utanför Reval, liket hittades först ett år senare. August Blees från Lill-Blees gård sköts av samma bataljon några hundra meter från sitt hem i laggen av en torvmosse, där han tillsammans med sin bror gömde sig för att undgå mobilisering. Oskar Engman och Rudolf Engman, båda från Skräddars gård, arresterade 1941 och döda i Ryssland. Oskar Krusman från Hermans-Mats gård, år 1941 arresterad av nazisterna och död i ett koncentrationsläger i Tyskland. Artur Brandt från Pers gård, mobiliserad av tyskarna 1943 och död i Tyskland.

Under tiden 1850—1945 har alltså inte mindre än 18 män från Klottorps by stupat i krig: 1 i Krimkriget, 1 i början av 1900-talet i Sibirien, 5 i första världskriget och 11 män i andra världskriget. Det andra världskriget krävde således det största antalet offer. År 1943 bodde 247 personer i byn och de fallnas antal utgjorde sålunda 4,5 procent av befolkningen. (Detta procenttal tillämpat på Sveriges befolkning ger siffran 360.000 unga män!)

För övriga orter i svenskbygden saknas motsvarande uppgifter. Det skulle vara önskvärt att någon från varje by i den forna svenskbygden drog sig till minnes hur många svenskar som blivit krigsoffer under t.ex. 1900-talet. Uppgifterna kunde ju lämnas till S.O.V.:s Bygderåd.

Fridolf Isberg

När Runö besattes af tyskarna

Invånarna hade ingen aning om tsarens avsättning

Den af svenskar bebodda ön Runö i Rigabukten blef i samband med den tyska aktionen mot Ösel ockuperad af tyskarna. Hur därvid tillgick skildras på följande sätt i Hamburgischer Correspondent.

Löjtnanten vid flottan Böhmer fick order att den 13 oktober flyga till Runö och besätta ön. Han landade först med två flygmaskiner, hvardera med tre man och ett maskingevär. Vid landningen stodo ungefär 10 fiskare af öns befolkning, hvilka genast hjälpte till med att föra flygmaskinerna i land. De båda maskingevärens sattes på grund af att två ryska jagare voro i närheten skyndsamt i ställning och flygmaskinerna gjordes klara till försvar för den händelse jagarna skulle gå till anfall.

Fyra andra flygmaskiner landsatte återstoden af öns tillämnade första besättning, som inalles uppgick till 16 marinflygare. Anföraren kvarlämnade på norra stranden en vakt på 8 man och 3 maskingevär och marscherade med de öfriga 8, ett maskingevär och 2 fiskare till det inre af ön. Han mottogs öfver allt på det vänligaste sätt af invånarna. Då han kommit till byn Runö, lät han föreställa sig för de äldsta och klockaren, hvilken senare sedan krigsutbrottet i stället för den svenske pastorn skött dennes åligganden, och lät sedan sammankalla öns alla invånare. Han uppläste därefter en kungörelse om hvad som fordrades af öns invånare och riktade till dem några ord, som af en tolk öfversattes på svenska.

Vid undersökning af fyrtornet och kringliggande byggnader, där den ryska besättningen på ön bott, visade det sig, att denna aflägsnat sig redan den 9 juli (g. st.). Därpå uppsattes en hög björkstam som flaggstång och sedan den lilla besättningen ställt upp, hisades den tyska krigsflaggan under flaggparad och utbragtes tre hurrarop för kejsaren. En stor del af Runös befolkning stodo omkring med blottade hufvuden och instämde i hurraropen. Den genast anordnade utkiken siktade den 14 och 15 oktober flera gånger ryska krigsfartyg af olika typer, däribland Slava och omkring 15 jagare.

Byn Runö räknar för närvarande enligt kyrkoboken 278 själar. De på ön förefintliga flintlåsgevären, omkring 300 stycken, öfverlämnades till tyskarna. En gammal Runögubbe lämnade den tyske befälhavaren sin gamla bössa med begäran att skicka den till Hindenburg som ett tecken på hans glädje öfver tyskarnas ankomst. Klockaren bad löjtnant Böhmer att vid gudstjänsten få utsluta förbönen för tsaren. Befolkningen visste ingenting om den ryska revolutionens händelser. Den 13, 14 och 15 oktober var hela byn samlad till bröllop. De tyska flygarna inbjödos som gäster och undfägnades rikligt. Dansen uteblef på begäran af en äldre kvinna, då kanonerna dånade från Zerel, under hänvisning till att tyskarnas bröder där stodo midt uppe i en hård strid.

(Sv D 6/11 1917)

Emil Wikman

NÄR NARGÖBOR FÖRBJÖDS BEGRAVA SINA DÖDA

Byggnadsarbetarna vid fästningsbygget på Nargö rekryterades från det stora ryska rikets alla provinser. De var fria till namnet, ty livegenskapen var officiellt upphävd i riket. Det var enkla män och kvinnor, som myndigheterna kommenderat till ön för att där utföra arbeten av olika slag. Mest var de sysselsatta med vallgravs- och stenarbeten. Flera av männen hade sina hustrur med sig. Det brast åtskilligt i hygien bland de inflyttade, trots att det fanns kvinnor med i skaran. Arbetsfolket hämtade med sig till ön smittosamma sjukdomar av olika slag, som öborna hittills varit skonade ifrån. Det talades om tyfus, koppor m.m. Man var försiktig i umgänget med dessa arbetare och undvek dem så gott det gick. Att helt isolera sig från dem var omöjligt. Arbetarna bodde i öbornas lediga rum, i bad- och tvättstugor osv och fick köpa fisk, mjölk och livsmedel av olika slag av sina värdar. En ettårig son till ett ungt par som hyrde ut sin tvättstuga blev av allt att döma smittad av främlingarna och dog efter en kort och häftig sjukdom. Detta var i juli 1914.

Gossen skulle självfallet begravas på öns kyrkogård. Det skulle emellertid stöta på oanade svårigheter att få den lille i jorden. Först meddelades att församlingens pastor inte kunde komma ut till ön men att klockaren provisoriskt skulle förrätta jordfästningen tills en officiell begravning i framtiden kunde ske.

Efter avslutad gudstjänst begav sig begravningsföljet ut till begravningsplatsen. Utanför kyrkogårdsgården stötte de på en bister och beväpnad rysk soldat som ställts på vakt. I en skogsdunge därintill syntes ytterligare ett tiotal soldater. Utanför muren vandrade en rysk officer fram och tillbaka. Det var kapten Petroff. Han kom fram till begravningsföljet, kommanderade med hög röst halt och förklarade att liket inte fick begravas på öns kyrkogård. Det fick föras vart som helst. Under inga omständigheter fick folksamling uppstå. Den sjukdom som pojken dött av kunde då ytterligare spridas. Att farsoten kommit till ön genom hans underlydande nämnde han inget om. Nargöborna försökte protestera och hänvisade till att de redan varit samlade till gudstjänst utan att herr kapten ingripit. Varför var det värre här ute i det fria? Skulle inte smittan hellre kunna spridas om den döde blev obegravd? Ingenting hjälpte. Kaptenen höll fast vid sitt beslut. "In på kyrkogården kommer ingen", förklarade han. "Jag har givit order åt soldaterna att skjuta skarpt, om ni trotsar mig."

Det var inget annat att göra än att vända om. Först tänkte man föra gossen tillbaka till kyrkan, men pojkens föräldrar bestämde sig för att föra honom hem igen. Det övriga begravningsföljet skringrade sig.

Tsarrysk soldat på vakt.

Utan de ryska militära myndigheternas vetskap samlades samma kväll några män till rådslag i de unga makarnas hem. Man försökte finna en utväg att få gossen jordfäst enligt kristen sed och gammal hävd. Under inga omständigheter ville man begrava gossen i skogen. Slutligen enades man om att forsla liket från ön. Han måste föras till någon begravningsplats på det estniska fastlandet, Nuckö t.ex.

Under sommarnattens få mörka timmar bars kistan till västra stranden av ön. En fiskebåt sköts ut och två män tog plats i den. De lyckades komma ut på vattnet utan att bli observerade av de ryska strandpatrullerna. Ute på havet hissade männen seglet och styrde sydåt — mot Rågöarna.

På Lilla Rågö blev man mäkta förskräckt då nargöborna anlände. Myndigheterna kunde ju få vetskap om den främmande båten. Främlingarna beordrades att genast dra sin väg. Vid skymningstid samma kväll kastade nargöborna loss på nytt och rodde genom sun-

Från kejsarkröningen i Moskva 1896

Kejsar Nikolaj II:s kröning den 14 maj 1896 i Moskva firades med otaliga festligheter i det ryska imperiet och gav återskall över hela världen, bl.a. på grund av den katastrof som inträffade i samband med kröningshögtidligheterna i Moskva och som krävde mer än 3 000 personers liv.

Även Estlands svenskbygd deltog i den allmänna festytan: det anordnades minnesgudstjänster, allmänna fester, högtidligheter i skolorna etc. I Hapsal hölls under midsommaren en allmän sångfest, där Nuckö socken var representerad med två blandade körer — Willem Tallbacks från Sutlep och Johan Wikstens från Pasklep. Huvuddirigenten, den berömde Miina Hermann-Härma, var redan i början av maj på Nuckö för att bedöma körernas kvalitet.

Vid kröningen i Moskva var Rickul-väldets "tallitaja" (ordf. i kommunalstyrelsen) Alexander Bles officiell representant för sin bygd. På bilden håller han i handen det silverfat på vilket han överräckte tsaren salt och bröd vid kröningen. — Det historiskt intressanta fotografiet togs av Hapsalfotografen Haack, den tidens Grünthal.

E. N.

det mot Baltischport. De kom lyckligt och väl förbi alla kustvakter in i stadens hamn och förtöjde där båten för att diskutera läget.

De var överens om att färden måste fortsätta, men planerna på att nå Nuckö övergav de. Det lyckades nargöborna att övertala en bonde att skjutsa kistan landvägen till Reval. Den lastades på en fyrhjulig bondkärra och täcktes över med hö och halm. Bonden satte sig på kärran, de två männen följde bakom gående. I sakta mak skred det egendomliga sällskapet vägen fram. Mötande vände sig undrande om.

I Reval sökte man upp en luthersk pastor som invigdes i situationen. Denne vidtog omedelbart åtgärder för att få gossen jordfäst. Med samma bondkärra forslades liket genom staden ut till begravningsplatsen. I en i yttersta hast grävd grav sänktes kistan ner. Pastorn och de två männen var de enda som stod vid graven, då jordfästningen förrättades. Därefter skottades graven skyndsamt igen. Den lilla gossen från Nargö hade kommit i vigd jord i en rysk garnisonsstad, där militär fanns i tiotusental.

Jubileumsskriften Estlands svenskar 25 år i Sverige

(227 sidor med ett 60-tal illustrationer) kan köpas separat genom hänvändelse till Kustbons expedition Eknäsvägen 2, 112 64 STOCKHOLM eller per telefon 56 16 37 (Lars Broman). Priset är 25 kronor inklusive mervärdesskatt och expeditionskostnader. 25 procent rabatt erhålles vid beställning av minst 4 exemplar.

Boken kan utgöra en lämplig present till vänner och icke-prenumeranter som intresserar sig för det estlandssvenska området. Det kan också vara motiverat att försäkra sig om ytterligare exemplar för egna familjemedlemmar. Upplagan är begränsad.

Av *Kungl Gustav Adolfs akademien* är utgiven en serie skrifter med gemensamma titeln

Estlandssvenskarnas folkliga kultur

Däri ingår följande arbeten:

1. *Nils Tiberg*. Ståndssamhället. Skildringar utgivna av . . . (1951) 15 kr
2. *Gideon Danell*. Ordbok över nuckömålet. (1951). 50 kr
3. *Aleksander Loit* och *Nils Tiberg*. Gammalsvenskybdokument. (1958). 10 kr
4. *Gösta Franzén*. Runö, ortnamn. (1959). 15 kr
5. *Nils Tiberg*. Runöbondens ägor. (1959). 10 kr
6. *Nils Tiberg*. Estlandssvenska språkdrag (1962). 15 kr

Per Wieselgren. Ortnamn och bebyggelse . . . Osthariern med Nargö. (1951). 15 kr

Per Wieselgren. Ormsö, ortnamn och bebyggelsehistoria. (1962) 15 kr

Dessa arbeten kan beställas i varje bokhandel; *de distribueras av Lundequistska bokhandeln, Upsala*. Flera av arbetena är standardverk, som i framtiden icke kommer att ersättas av andra. För estlandssvenskarnas ättlingar i kommande dagar skall det säkerligen räknas värdefullt att ha tillgång till den kunskap om stamfäderna och deras språk som finns bevarad däri.

GLÄDJANDE NYHET — RUSSWURMS EIBOFOLKE I NYTRYCK!

Ett lovvärt initiativ har tagits av bokförläggare Harro v. Hirschheydt i Hannover som ämnar utge nytryck av Carl Russwurms berömda arbete från 1855 om Estlands svenskar. Som bekant har detta grundläggande arbete de senaste decennierna varit mycket svåråtkomligt. Om boken till äventyrs dyker upp på någon bokauktion eller i något antikvariat, betingar den ett pris, som gör den oöverkomlig för vanligt folk.

Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö består av två delar i ett band (XX/254 + 424 sidor). Bokförlaget har inbjudit Kustbons läsare till subskription på Eibofolke och ställt i utsikt avsevärd rabatt. Bokhandelspriset blir efter den 1 juni d.å. 135 DM (= 180 skr). En beställning via Kustbons expedition *före den 20 maj* reducerar kostnaderna till omkring 120 kronor.

Red. hoppas att läsekretsen utnyttjar detta rabatterbjudande och snarast anmäler namn, adress och önskat antal exemplar (skicka *ej* pengar förrän boken kommit!) till Kustbon, Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm.

Döda

Peter Adamson, född den 20 okt. 1912 i Petersburg, avled den 10 dec. 1968 i Stockholm.

Fröken Maria Blomman, född den 4 april 1902 på Ormsö, avled den 5 jan. 1969 i Uppsala.

Gustav Buskas, född i Gammal-Svenskby, avled vid 69 års ålder i Butreifs, Norrlanda på Gotland.

Alexander Dyrblom, född den 2 sept. 1893 på Nuckö, avled den 28 okt. 1968 i Uppsala.

Fröken Gertrud Enkel, född den 27 maj 1885 på Ormsö, avled den 27 sept. 1968 i Stockholm.

August Espling, född den 19 juli 1899 på Lilla Rågö, avled den 20 nov. 1968 i Botkyrka.

Fröken Magdalena Lundberg, född den 1 maj 1899 på Stora Rågö, avled den 29 april 1959 på Björkö.

Johannes Espling, född den 10 maj 1905 på Stora Rågö, avled den 26 dec. 1968.

Forts. på sid. 14

August Fredrik, född den 11 juni 1884 på Lilla Rågö, avled den 22 jan. 1969 på Vätö.

Johan Green, född den 24 mars 1891 på Ormsö, avled den 10 okt. 1968 i Stockholm.

Änkefru Leopoldine Anette Kallaste, född Rosen den 19 sept. 1895 på Nargö, avled den 6 okt. 1968 i Stockholm.

Fru Ida Kehlman, född Kivramees den 30 april 1893 på Ormsö, avled den 2 dec. 1968 i Huddinge.

Anders Kyrkslätt, född den 6 maj 1900 på Ormsö, avled den 21 nov. 1968 i Stockholm.

Fru Maria Kyrkslätt, född Rosenblad den 19 jan. 1912 på Ormsö, avled den 13 okt. 1968 i Segeltorp.

Alexander Nyman, född den 5 febr. 1905 på Nuckö, avled den 15 okt. 1968 i Eskilstuna.

Fridolf Rant, född den 24 febr. 1925 på Nuckö, avled den 15 okt. 1968 i Eskilstuna.

Anton Sandberg, född den 21 maj 1898 på Nuckö, avled den 22 maj 1959 i Karlstad.

Fru Katarina Söderlund, född Dahl den 23 nov. 1904 på Ormsö, avled den 18 nov. 1968 i Saltsjö-Boo.

Karl Johannes Tammeveski, född den 22 aug. 1887 i Käina på Dagö, avled den 17 nov. 1968 i Sundbyberg.

Fru Kornelia Vitsut-Wittlich, född Sjöberg den 17 maj 1894 i Reval, avled den 2 nov. 1968 i Stockholm.

Ivar Sven Österlin, född den 2 febr. 1930 på Ormsö, avled den 5 nov. 1968 i Stockholm.

Min älskade Maka,
vår kära Mor och Mormor

Johanna Dyrberg

* 28/7 1903

har i dag lämnat oss, syskon,
övrig släkt och vänner.

Viksund den 27 okt. 1968.

MATHIAS

Emma och Johan

Karl-Johan

Elna och John

John, Helena

Ivar

Det susar av vemod när banden
de brista

Det tar om vårt hjärta när kära
mor vi mista

Dock suckar vårt inre o vila i frid
Från jordelivets strid
Sov gott lilla mor.

Min älskade Make
vår kära Far och Morfar

Johan Fällman

* 3/8 1890

har i dag stilla insomnat.
Innerligt sörjd och saknad
av oss, syskon, övrigt släkt
och många vänner

Hägersten 27 juni 1968.

KATARINA

Maria och Hans

Henrik Gunhild

Agneta

Anita

Johan och Annie

Katarina och Georg

Margareta

Lina och Gunnar

Birgitta Ingall

Jag har hört om ett land utan
tårar,
utan sorg, utan nöd, utan strid
och där ingen av sjukdom mer
lider
och en gång, tänk, en gång är jag
där.

Min kära Maka
vår älskade Mor
Mormor och Farmor

Agneta Lindström

* 22/10 1906

insomnade stilla i dag.
Djupt sörjd och saknad av oss,
syskon, övrigt släkt och vänner.
Arsta den 30 dec. 1968.

ANDERS

Adéle och Hjalmar

Sylvia och Bernt

Birger och Karin

Barnbarnen

Sänll och god Du alltid varit.
Utan klagan smärtan bar.
Ingen vet vad Du har lidit,
Nu Du vilan funnit har.

Svår är sorgen, tung att bära.
Tomt det är i hemmets vrå.
Men vad allt Du gav oss, kära.
Finns i minnet kvar ändå.

Vår älskade Mamma

Gertrud Kornblom

* 1 nov. 1878

† 5 nov. 1968

har lämnat oss i djup sorg
och saknad.

Gertrud

Maria och Johan

Övrig släkt och vänner.

Minnena sakta susa
nu vid Din dystra grav.
Tack, för de minnen ljusa,
tack, för den kärlek Du gav.
En tröst i sorgen Gud oss ger
att den vi älskar ej lider mer.

En älskad Make
och Broder

Lars Pihl

* 2/2 1898

† 18/12 1968

Lugnt och stilla lämnade han oss,
övrig släkt och vänner i stor sorg
och saknad.

MARIA

Syskonen

Solen har dalat och dagen är slut
Stilla är klappande hjärtat
Skönt är att vila från lidandet ut
Somna från allt som har smärtat.

Min älskade Make
vår käre Far, Farfar
och Morfar

Paul Westerholm

* 18/2 1901

† 19/11 1968

har hastigt lämnat oss, övrigt släkt
och vänner i stor sorg och saknad.

ALINE

Verner och Ulla

Marianne och Arne

Olle och Käthe

.. Barnbarnen

Hur öknens storm må brusa
Hit den ej tränger sig
Men Herrens löften susa
Sin stilla frid kring Dig.

Min älskade Make
vår käre Far och Morfar

Herman Bergkvist

* 2/8 1903
† 8/12 1968

har lämnat oss, syskon,
övrig släkt och vänner i
djupaste sorg och saknad.

IDA

Gunnel och Arne
Bjarne Rignor
Allan

Aldrig kommer vi att glömma,
vad Du gjort i gången tid.
Tack för all Din omsorg ömma,
tack, Du käre, sov i frid.

Min make, vår pappa,
farfar och morfar

Gustav Rant

f. 1/9 1882 på Nuckö

har i dag lämnat oss, broder, släkt
och väner i djup sorg och saknad.
Norrköping den 18 dec. 1968

.. JUULA

Barnen Barnbarnen

Flitig så länge krafterna räckte.
Fridsam och nöjd har du levat
ditt liv.

Somnat när Allmakten livslågan
släckte.

Ljust är ditt minne. Vila i frid.

Min älskade Maka
vår kära Mor

Olga Skönberg

* 2/2 1903

† 22/8 1968 i Norrköping.

Sörjd och saknad men i tacksamt
minne bevarad av oss, samt övrig
släkt och vänner.

Christian

Barnen

Barnbarnen

Vad Du lidit ingen känner
ty Du själv Din börda bar,
syntes glad bland Dina vänner
fast Du kanske plågad var.
Nu som Jesus Dig har kallat
ingen plåga mer finns kvar,
blott de kära goda minnen
Du till oss har lämnat kvar.

Vår kära Mor
och Mormor

Katarina Dahl

f. Aspelin
* 25/9 1886

har i dag lämnat oss, broder,
övrig släkt och vänner i stor sorg
och saknad.

Stockholm den 29/6 1968

MARIA och JOHAN
KATARINA och LARS
SVEN-HOLGER

Du somnade så stilla
mitt i den ljuva sommartid
Vi kan Dig ej glömma
Kära mor vila i frid.

Min älskade Son

Teofil Sandberg

* 29/12 1922

† 13/1 1968

Mor, Syster

Systerbarn

Övrig släkt och vänner

Han har öppnat pärleporten
så att jag kan komma in.

Genom blodet har han frälst mig

Och bevarat mig som sin.

Min kära Styvmor
vår Faster och Moster

Birgitta Svärd

* 8/2 1878

† 7/2 1969

har stilla insomnat.

Sörjd och saknad av oss, samt
övrig släkt och vänner.

Katarina och Johan

Uttrötad själ finner vila,
vila vid Frälsarens hjärta,
Slut är all nöd och all smärta,
Fridens hemland jag nått.

Vår kära lilla Mor
Mormor och Farmor

Maria Hedenström

* 2/12 1893

har i dag stilla avlidit.
Stockholm den 4 november 1968

BARN
Barnbarn

.. Släkt och vänner

Silvervita skyar buro
Mor till Gud
Jesus själv Dig mötte
klädd i bröllopskrud
Vi Dig gärna velat följa
med vår hand i Din
Men blott Du var redo
att i himmelen få gå in.

Min kära Syster
vår Moster

Maria Seppel

f. Luhn

* 22/12 1889 i Sutlep

† 21/1 1969 i Norrköping

I ljust och tacksamt minne
bevarad.

Lovisa Engman

Barnen

Vår kära Mor och Farmor

Johanna Österdal

född Espling

* 7/6 1879 på Rågö

† 25/11 1968 på Knivstahemmet

har lämnat oss i djup
sorg och saknad.

August Maria
Alvar Edgar
släkt och vänner

Sakta kom döden,
den kom som en vän.
Han tog Dig vid handen,
och förde Dig hem.

Bemärkelsedagar

85 år

Maria Nyman, född Österdal den 3 april 1884, Rågöarna
Lovisa Dyrberg, född den 18 april 1884, Rickul
Agneta Holm, född Lindros den 8 maj 1884, Ormsö
Gertrud Hedenström, född Appelblom den 10 maj 1884,
Ormsö
Johan Pählberg, född den 7 juni 1884, Rickul
Kristjan Brunberg, född den 19 juni 1884, Rickul
Mina Miljand (Mihlberg) född den 25 juni 1884, Rickul

80 år

Lars Ahlström, född den 17 april 1889, Ormsö
Kristina Glad, född Grundsten den 19 april 1889, Ormsö
Maria Gustava Berg, född den 23 april 1889, Nargö
Maria Hamberg, född den 1 juni 1889, Rickul
Amanda Augusta Koppelman, född Engblom den 4 juni
1889, Vippal
Julia Hamberg, född Alberg den 19 juni 1889, Rickul

75 år

Mathias Koinberg, född den 1 maj 1894, Nuckö
Hans Nyholm, född den 7 maj 1894, Ormsö
Edvard Rosen, född den 12 maj 1894, Nargö
Johan Nyblom, född den 18 maj 1894, Ormsö
Maria Lundgren, född den 27 maj 1894, Nuckö
Ulrika Vilhelmina Dahl, född den 2 juni 1894, Reval
Katarina Järnström, född Tomsson den 15 juni 1894, Ormsö
Gertrud Vidgren, född den 15 juni 1894, Ormsö
Agneta Bergström, född Förberg den 28 juni 1894, Ormsö

70 år

Valdemar Boman, född den 5 april 1899, Rickul
Olga Branten, född Klingberg den 13 april 1899, Rickul
Anders Alström, född den 18 april 1899, Ormsö
Johan Tomsson, född den 13 maj 1899, Ormsö
Maria Grönman, född Andersin den 15 maj 1899, Ormsö
Rosalie Freiman, född Bedman den 30 maj 1899, Nuckö
Johan Alström, född den 1 juni 1899, Ormsö
Olga Åkerblad, född den 5 juni 1899, Rickul
Elfride Jüriska, född Arend den 12 juni 1899, Reval
Paul Schönberg, född den 16 juni 1899, Rickul

60 år

Elisabeth Passvik, född Blomkvist den 1 april 1909, Runö
Anders Nyblom, född den 3 april 1909, Ormsö
Ingeborg Marianne Mikhelson, född Pöhl den 2 april 1909,
Reval
Dorotea Alström, född Kokas den 5 april 1909, Runö
Johan Vahlberg, född den 29 april 1909, Ormsö
Melita Puhang, född Neiman den 30 april 1909, Nuckö
Elfride Aurelie Pähn, född Marr den 1 maj 1909, Nuckö
Voldemar Tikerpuu, född den 1 maj 1909, Palivere
Rosalie Ambros, född den 7 maj 1909, Nuckö
Irene Elisabeth Söderholm, född Grönström den 7 maj 1909,
Nuckö

Alexander August Mihlberg, född den 14 maj 1909, Rickul
Lars Friberg, född den 4 juni 1909, Ormsö
Elvira Hallberg, född Schönberg den 9 juni 1909, Nuckö
Helmi Markus, född Kukk den 11 juni 1909, Reval
Sofia Brunberg, född Brunberg den 14 juni 1909, Rickul
Irene Anny Von Zur-Mühlen, född den 20 juni 1909, Hapsal
Ellen Klemmer, född den 25 juni 1909, Reval
Oskar Brunberg, född den 27 juni 1909, Rickul
Voldemar Ojaste, född den 27 juni 1909, Taipal

50 år

Elmar Granberg, född den 1 april 1919, Nuckö
Gerda Hallman, född Schultz den 3 april 1919, Fellin
Helga Sallert, född Matsson den 4 april 1919, Reval
Johannes Peterberg, född den 8 april 1919, Ormsö
Erich Lillepuu, född den 9 april 1919, Vippal
Gunnar Johannes Sjöström, född den 16 april 1919, Nuckö
Harald Talback, född den 18 april 1919, Reval
Hilda Luks, född den 19 april 1919, Rickul
Johannes Rönnerberg, född den 24 april 1919, Ormsö
Greta Malvina Stahl, född Ekman den 24 april 1919, Rickul
Rosine Åkerblad, född den 27 april 1919, Rickul
Endel Balder, född den 28 april 1919, Reval
Meta Helena Seman, född den 29 april 1919, Nuckö
Johannes Österberg, född den 3 maj 1919, Ormsö
Ilmari Johansson, född den 11 maj 1919, Nömme
Elfrida Rosalie Pärnaste, född Sekobon den 13 maj 1919,
Nuckö
Agneta Rönkvist, född Öman den 15 maj 1919, Ormsö
Richard Johannes Peedu, född den 17 maj 1919, Nuckö
Maria Andersen, född den 20 maj 1919, Ormsö
Ellen Elvine Schönberg, född 20 maj 1919, Rickul
Edgar Emil Backman, född den 26 maj 1919, Nuckö
Leontine Heldring, född Stahl den 27 maj 1919, Rickul
Anita Niineraid, född Bombas den 29 maj 1919, Nuckö
Aino Tacking, född Turmela den 3 juni 1919, Dagö
Johannes Miethman, född den 4 juni 1919, Nuckö
Harald Mickelin, född den 6 juni 1919, Ormsö
Katarina Andersin, född den 14 juni 1919, Ormsö
Ellen Ingrid Nordström, född Vikman den 19 juni 1919,
Rickul
Edvard Appelblom, född den 21 juni 1919, Ormsö
Elmar Gustaf Nyman, född den 22 juni 1919, Nuckö
Mihkel Sihver, född den 26 juni 1919, Dagö

Katarina Hammermans 1967 i Uppsala utgivna
memoarbok **EN ORMSÖFLICKAS MINNEN**
(pris 15 kr)

kan köpas i varje större bokhandel över hela
landet. Försäkra Er om ett exemplar av denna
intressanta och upplysande bok medan den ännu
finns att få.